

TFRS 13 ÇERÇEVESİNDE GERÇEĞE UYGUN DEĞER YAKLAŞIMLARI VE STANDART UYARINCA KAYDİLEŞTİRİLMESİ

Fikret OTLU*

İbrahim ÇENBERLİTAŞ**

Öz

Dünya ticaretinin gelişmesine bağlı olarak ülkelerin birbirleri ile olan ticari ilişkileri de gelişmiştir. Bu gelişmişliğin bir sonucu olarak ülkelerin muhasebe işlemlerinde ortak bir dil kullanılması ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaca bir cevap olarak Uluslararası muhasebe standartları kurulu tarafından yayımlanan UMS /UFRS (uluslararası muhasebe standartları / uluslararası finansal raporlama standartları) kapsamında UFRS 13 Gerçeğe uygun değer ölçümü standardı da yayımlanan bu standartlardan biridir. Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü Standardının değerlendirme yöntemlerini konu edinen bu çalışmada söz konusu değerlendirme yöntemlerine yer verilmiştir. Çalışma örneklerle genişletilmiş olup farklı yaklaşım yöntemleri ile düzeltilen kalemlerin Uluslararası Muhasebe Standartlarına uygun bir şekilde muhasebe kayıtları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: TMS, TFRS, Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü.

FAIR VALUE APPROACHES AND STANDARDS RECORDED IN TFRS 13 FRAMEWORK

Abstract

Based on the development of world trade, the commercial relations of the countries with each other also have developed. As a result of this development, countries have need to arise at using a common language in their accounting transactions. In response to this need, with in the scope of IAS / IFRS (International Accounting Standards / International Financial Reporting Standards) issued by the International Accounting Standards Board IFRS 13 The fair value measurement standard is also one of these published standards. Valuation methods are included in this study which deals with valuation methods of the Reasonable Value Measurement Standard. The study is extended with examples, accounting records have been prepared in accordance with International Accounting Standards for items that are restated by the different approach methods.

Keywords: IAS, IFRS, Fair Value Measurement.

GİRİŞ

Gerçeğe uygun değer ölçümü uluslararası finansal raporlama standartlarının 13. standardında yayınlanmıştır. Gerçeğe uygun değer standardı ile ilgili düzenlemeler piyasa ile ilgili olduğundan standardın konu edindiği ölçüm herhangi bir işletmeye yönelik değil piyasa bazlı bir ölçümdür. Piyasada bazı varlıklar ya da borçlar ile ilgili işlem ya da bilgiler mevcuttur. Ama bunun aksine bazı varlık ya da borçlar ile ilgili piyasa bilgileri mevcut olmadığından standart bunların nasıl değerlendirileceğini de düzenlemiştir.

* Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, fikret.otlu@inonu.edu.tr.

** Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ibrahimcemberlitas@hotmail.com.

Gerçeğe uygun değer ölçüm standardı uyarınca herhangi bir varlığın yalnızca geçmiş maliyetlerinin bilinmesi yeterli bir bilgi olmayacaktır. Bununla beraber varlığın gelecekteki muhtemel değerinin bilinmesi de önem arz edecektir. Bu da ilgili varlığın gerçeğe uygun değerinin önemini bir kez daha belirtmektedir. Muhasebenin ölçüm konusu da yalnızca varlıklar olmadığından söz konusu gerçeğe uygun değer ölçümleri ayrıca borçlar ve özkaynağa dayalı finansal araçları da kapsamaktadır.

Finansal tablolardaki bilgilerin gerçeği yansıtması açısından tabloların gerçeğe uygun değer ile gösterilmek istenmesi muhakkak istenen bir durumdur. Zira gerçeğe uygun değer farklı piyasa durumlarının, farklı değer ölçümlerinin olduğu bir piyasada varlığın gerçek fiyatını, değerini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Fakat gerçeğe uygun değer tam olarak değerini tespit etmek de zordur. Çünkü bahsedildiği gibi piyasada gerçeğe uygun değer dışında birden fazla ölçüm yönteminin bulunması bu yöntemin seçilmesi anlamında güvenilirlik açısından bir zorluk meydana getirmektedir.

Gerçeğe uygun değer yönteminin tercih edilmesi demek hiç şüphesiz tespit edilecek değer belirli tahminlere dayanarak, piyasa durumunu iyi analiz ederek varlığın değerini olabildiğince gerçeğe yakın tespit etmek anlamına gelecektir. Bu beklentinin karşılanması için gerçeğe uygun değer mevcut diğer piyasa ölçümlerinden daha gerçekçi bir değer ifade etmesi gerekecektir.

1. GERÇEĞE UYGUN DEĞER KAVRAMI

Mevcut piyasa koşullarında, piyasa katılımcıları arasında bir varlığın satışına veya bir borcun devrine yönelik olarak ölçüm tarihinde olağan bir işlemdeki fiyatın tahmin edilmesidir (KGK, 2014: 3).

Standardın tanımından yola çıkarak gerçeğe uygun değer için şöyle bir tanımlama yapılabilir. Bir varlığın pazar yada piyasa değeri bilinebiliyorsa o varlığın gerçeğe uygun değeri pazar değerine eşittir demektir. Varlık için geçerli olan bu tanım bir borç için de geçerli olabilecektir. Gerçeğe uygun değer kavramında önemli olan husus varlığın ya da borcun o andaki, işlemin yapılmak istendiği tarihteki fiyatının belirlenebiliyor olmasıdır. Yine tanımdan yola çıkarak gerçeğe uygun değer belirleme şartlarının da öncelikle ilgili varlığın ve borcun piyasa koşullarının olması ve yine ilgili kişiler arasında gerçekleşiyor olmasının gerekliliğinden bahsedilebilir.

Gerçeğe uygun değer standardı TFRS6 ncı ve 7 nci paragraflarda belirtilen durumlar dışında, diğer TFRS'lerin gerçeğe uygun değer ölçümünü veya gerçeğe uygun değere ilişkin

açıklama yapılmasını zorunlu tuttuğu ya da ölçüm veya açıklama yapılmasına izin verdiği durumlarda uygulanır. Bu husus, diğer TFRS'lerin satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer gibi gerçeğe uygun değere dayalı olarak yapılan ölçümlerin kullanılmasını veya bu ölçümlere ilişkin açıklamalar yapılmasını zorunlu tuttuğu ya da bunlara izin verdiği durumlarda da geçerlidir. Bu TFRS'nin ölçüm ve açıklama hükümleri aşağıdakilere uygulanmaz: (KGGK, 2014:2)

(a) TFRS 2 *Hisse Bazlı Ödemeler* Standardı kapsamındaki hisse bazlı ödeme işlemlerine,

(b) TMS 17 *Kiralama İşlemleri* Standardı kapsamındaki kiralama işlemlerine

(c) TMS 2 *Stoklar* Standardında yer alan net gerçekleşebilir değer veya TMS 36 *Varlıklarda Değer Düşüklüğü* Standardında yer alan kullanım değeri gibi gerçeğe uygun değerle bazı benzerlikleri bulunan ancak gerçeğe uygun değer olmayan ölçümlere.

Bu TFRS uyarınca yapılması zorunlu olan açıklamaların aşağıdakiler için yapılması gerekli değildir:

(a) TMS 19 *Çalışanlara Sağlanan Faydalar* Standardı uyarınca gerçeğe uygun değerinden ölçülen plan varlıkları,

(b) TMS 26 *Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama* Standardı uyarınca gerçeğe uygun değerinden ölçülen emeklilik fayda planlarına yapılan yatırımlar ve

(c) TMS 36 uyarınca geri kazanılabilir tutarı, elden çıkarma maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri olan varlıklar.

Diğer TFRS'ler tarafından gerçeğe uygun değer zorunlu tutulması ya da gerçeğe uygun değere izin verilmesi durumunda, gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin bu TFRS'de tanımlanan çerçeve hem ilk ölçümde hem de sonraki ölçümde uygulanır.

TFRS de, gerçeğe uygun değeri, piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyat olarak tanımlar.

1.1. Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü

Gerçeğe uygun değer ölçümünde, mevcut piyasa koşullarında piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde bir varlığı satmak veya bir borcu devretmek amacıyla söz konusu varlık ya da borcun el değiştirildiği varsayılır. Gerçeğe uygun değer ölçümünde, varlığın satışına veya borcun devrine ilişkin işlemin:

(a) Varlığa veya borca ilişkin *asıl piyasada* ya da

(b) Asıl piyasanın bulunmadığı durumlarda, varlığa veya borca ilişkin *en avantajlı piyasada* gerçekleştiği varsayılır (KGK, 2014: 4).

Asıl piyasayı ya da asıl piyasanın bulunmadığı durumlarda en avantajlı piyasayı belirlemek üzere, olası bütün piyasalarda ayrıntılı bir araştırma yapılmasına gerek yoktur. Ancak, makul bir şekilde erişilebilen tüm bilgiler dikkate alınır. Aksine kanıt bulunmadığı sürece, işletmenin normal koşullarda varlığı satmak veya borcu devretmek amacıyla işlemi gerçekleştireceği piyasanın asıl piyasa olduğu veya asıl piyasanın bulunmadığı durumlarda en avantajlı piyasa olduğu varsayılır. Varlık veya borca ilişkin asıl piyasanın bulunması durumunda, ölçüm tarihinde farklı bir piyasadaki fiyat potansiyel olarak daha avantajlı olsa dahi, gerçeğe uygun değer ölçümü asıl piyasadaki fiyatı (bu fiyatın doğrudan gözlemlenebilir olmasına veya başka bir değerlendirme yöntemi kullanılarak tahmin edilmesine bakılmaksızın) yansıtır. İşletmenin ölçüm tarihinde asıl (ya da en avantajlı) piyasaya erişimi olmalıdır. Farklı faaliyetleri bulunan farklı işletmeler (ve işletmelerdeki farklı işler) farklı piyasalara erişebileceğinden, aynı varlığa veya borca ilişkin asıl (ya da en avantajlı) piyasa, farklı işletmeler (ve işletmelerdeki farklı işler) için farklı olabilir. Bu nedenle, farklı faaliyetleri bulunan işletmeler arasında ve işletmenin kendi içinde farklılıklar olabilir. Dolayısıyla, asıl (ya da en avantajlı) piyasa (ve dolayısıyla piyasa katılımcıları) işletmenin bakış açısına göre değerlendirilir (KGK, 2014: 4).

İşletmenin piyasaya erişebilir olması zorunlu olmasına rağmen, söz konusu piyasadaki fiyat esas alınarak gerçeğe uygun değeri ölçebilmek için ölçüm tarihinde belirli bir varlığı satabilecek veya belirli bir borcu devredebilecek durumda olmasına gerek yoktur. Ölçüm tarihinde bir varlığın satışına veya bir borcun devrine ilişkin fiyatlandırma bilgisini sağlayacak gözlemlenebilir bir piyasanın bulunmadığı durumda dahi, gerçeğe uygun değer ölçümünde, varlığı elinde bulunduran veya borçlu konumda olan bir piyasa katılımcısının bakış açısı dikkate alınarak işlemin söz konusu tarihte gerçekleştiği varsayılır. Varsayılan bu işlem, varlığın satış veya borcun devir fiyatı tahmin edilirken temel oluşturur (KGK, 2014: 5). Gerçeğe uygun değer ölçümü, belirli bir varlık veya borç için yapılır. Bu nedenle, işletme bir varlığın veya borcun gerçeğe uygun değerini ölçerken, piyasa katılımcılarının ölçüm tarihinde bu varlığı veya borcu fiyatlandırırken göz önünde bulunduracakları özellikleri dikkate alır. Bu tür özelliklere aşağıdakiler örnek olarak gösterilebilir: (KGK, 2014: 3).

(a) Varlığın durumu ve konumu ile

(b) Varsa, varlığın satışına veya kullanımına ilişkin sınırlamalar.

Varlığın veya borcun belirli bir özelliğinin ölçüm üzerine etkisi, söz konusu özelliğın piyasa katılımcıları tarafından nasıl dikkate alınacağına bağılı olarak farklılık gösterir.

Gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülen varlık veya borç aşağıdakilerden biri olabilir:

(a) Tek bir varlık veya borç (örneğin, bir finansal araç veya finansal olmayan bir varlık) ya da

(b) Varlık grubu, borç grubu ya da varlıklar ve borçlardan oluşan bir grup (örneğin, nakit yaratan birim veya iş)

Varlık veya borcun finansal tablolara yansıtma veya açıklamalar açısından tek bir varlık, tek bir borç, varlık grubu, borç grubu ya da varlıklar ve borçlardan oluşan bir grup olarak değerlendirilmesi içinde bulunduğu hesap birimine bağılıdır. Bu TFRS’de belirlenenler dışında, varlığın veya borcun hesap birimi gerçeğe uygun değer ölçümünü zorunlu tutan ya da ölçümüne izin veren ilgili TFRS uyarınca belirlenir (KGGK, 2014: 3).

1.2. Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesi İhtiyacı

İşletmeler muhasebenin sosyal sorumluluk, tarafsızlık ve tam açıklama kavramları gereği işletme içindeki ve dışındaki kullanıcılara işletme ile ilgili bilgileri doğru, tarafsız ve açıklanması gereken hususları açıklamak durumundadırlar. Bu anlamda işletmelerin finansal tablolarının esas amacı doğru karar verebilmeleri için kullanıcılara tablolardaki varlık ve yükümlülüklerin gerçek değerini yansıtmaktır.

Varlıkları ve borçları değerlendirmede kullanılan diğeri bir yöntem olan tarihi maliyet yönteminde konulan sermayenin korunması üzerine yapılandırılan bir sistem olduğundan bu sistemin gerçek değeri tam yansıtmadığı düşölmektedir. Haliyle bu sistemin yerine gerçeğe uygun değer yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Mugan, 2008: 59).

Gerçeğe uygun değer yaklaşımı ile ilgili ilk uygulamaların Anglosakson ölkelerinde olduğđ görölmektedir. Çünkü bu ölkelerde güçlü güçlü sermaye piyasalarının olmasından kaynaklı bu sermaye paylarına sahip yaygın kitlelerin bulunmasıdır. Haliyle güçlü ve yaygın sermaye paydaşlarının olduğđ bu ölkeler yine güçlü bir muhasebe denetimi faktörüne sahiptirler. Yine bu ölkelerde muhasebe ve vergi kanunları birbirinden bariz bir şekilde ayrılmakta ve varlık / yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerle değerlendirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Tüm bu zorunluluklar dolayısıyla gerçeğe uygun derer muhasebesinin ilk olarak bu ölkelerde uygulanmasına zemin hazırlamıştır (Şensoy, 2003: 24).

Ancak son dönemlerde muhasebe uygulamalarında Anglo-Sakson anlayışın hâkim olması günümüzde Almanya ve Fransa'nın öncülüğündeki Kıta Avrupa'sı ülkelerde de finansal tabloların hazırlanmasında gerçeğe uygun değer yaklaşımını ön plana çıkarmıştır (Çakmak, 2013: 73).

Gerçeğe uygun değer ile finansal raporlama yaklaşımının ortaya çıkmasının diğer bir nedeni tarihi maliyete dayalı yaklaşımın yeni finansal işlemlerin muhasebeleştirilmesi ile ilgili sorunları çözmedeki yetersizliğidir. 1970'li yıllarda Avrupa ülkelerinin kendi aralarındaki döviz kurlarını dengelemek amacıyla sabit kur rejiminden dalgalı kur rejimine geçmesi döviz kurlarında dalgalanmalara sebep olmuştur. Bu döviz kuru dalgalanmaları yüksek faiz ve enflasyon oranları ile birleşince yeni finansal araçların gelişimi hızlanmış ve bilançoda raporlanmayan faiz oranı swapları, döviz kuru riskinden korunmak için yapılan sözleşmeler gibi türev ürünler ortaya çıkmıştır (Türel, 2009: 44).

Türev ürün sözleşmelerinin yapıldığı zaman çok düşük bir nakit girişi ya da çıkışı yaratması yani tarihi maliyet değerleri olmaması nedeniyle bu sözleşmelere taraf olan işletmelerin finansal durum ve performansının doğru olarak raporlanmasında sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu tip sözleşmelerin öneminin artması neticesinde muhasebe teorisinde bazı değişikliklerin yapılması gerekmiş ve FASB 1986 yılında bu konuda bir çalışma başlatmıştır. Bu çalışmanın ilk ürünü 1990 yılında yayımlanan “SFAS 105 Bilanço Dışı Riskler Ve Kredi Riski İle İlgili Finansal Araçlar Hakkında Açıklamalar (Disclosure of Information about Financial Instruments with Off-balance sheet Risk and Financial Instruments with Concentrations of Credit Risk)” olmuştur.²⁸ Bu çalışma gerçeğe uygun değer raporlamasının ortaya çıkışındaki yapı taşlarından birini oluşturmuştur, fakat aradan geçen yirmi yıla rağmen türev ürünlerin nasıl raporlanacağı sorununa henüz kesin bir çözüm bulunamamıştır (Türel, 2009: 45).

1.3. Gerçeğe Uygun Değer Yöntemi ile İlgili Genel İlkeler

Gerçeğe uygun değer ölçümü, finansal veya finansal olmayan borcun veya işletmenin kendi özkaynağına dayalı finansal aracın (örneğin, işletme birleşmesinin bedeli olarak ihraç edilen özkaynak paylarının) ölçüm tarihinde piyasa katılımcısına devredildiğini varsayar. Borcun veya işletmenin kendi özkaynağına dayalı finansal aracın devri aşağıdaki varsayımları içerir: (KGK, 2014:7)

(a) Borç ödenmemiş olarak kalmalı ve devralan piyasa katılımcısının bu yükümlülüğü yerine getirmesi gerekmektedir. Borç, ölçüm tarihinde alacaklıya ödenmemiş ya da başka bir şekilde sonlandırılmamış olmalıdır.

(b) İşletmenin kendi özkaynağına dayalı finansal araç, ödenmemiş olarak kalmalı ve devralan piyasa katılımcısı finansal araç ile ilgili hakları ve sorumlulukları üstleniyor olmalıdır. Finansal araç ölçüm tarihinde iptal edilmemiş ya da başka bir şekilde sonlandırılmamış olmalıdır.

İşletmenin kendi özkaynağına dayalı finansal aracının veya borcunun devrine ilişkin fiyatlandırma bilgisini sağlayacak gözlemlenebilir bir piyasa bulunmasa dahi (örneğin, sözleşmenin veya diğer yasal sınırlamaların bu tür kalemlerin devrini engellemesi nedeniyle), bu tür kalemlerin diğer taraflarca varlık olarak elde tutulması durumunda (örneğin, özel sektör tahvili veya bir işletmenin payları üzerindeki satın alma opsiyonu) bu kalemler için gözlemlenebilir bir piyasa bulunabilir. Tüm durumlarda, işletme gerçeğe uygun değer ölçümünün, mevcut piyasa koşullarında, piyasa katılımcıları arasında özkaynağa dayalı finansal aracın veya borcun devrine yönelik ölçüm tarihinde gerçekleşecek olağan bir işlemdeki fiyatın tahmin edilmesi şeklindeki amacına uygun olması için gözlemlenebilir girdilerin kullanımını azami seviyeye çıkarır ve gözlemlenebilir olmayan girdilerin kullanımını asgari seviyeye düşürür (KGK, 2014: 8).

1.4. İlk Muhasebeleştirmede Gerçeğe Uygun Değer

Varlık veya borca ilişkin karşılıklı bir işlemle, bir varlık edinilirken veya bir borç üstlenilirken, işlem fiyatı varlığın edinilmesinde ödenecek veya borcun üstlenilmesinde alınacak fiyattır (giriş fiyatı). Bunun aksine, varlığın veya borcun gerçeğe uygun değeri, varlığın satışından elde edilecek veya borcun devrinde ödenecek fiyattır (çıkış fiyatı). İşletmelerin her zaman varlıklarını edinirken ödedikleri fiyattan satmaları beklenmez. Benzer şekilde, işletmelerin her zaman borçlarını üstlenirken aldıkları fiyat üzerinden devretmeleri beklenmez. Çoğu durumda, işlem fiyatı gerçeğe uygun değere eşit olacaktır (örneğin bu tür bir durum, bir varlığın alım işleminin aynı tarihte bu varlığın satılacağı piyasada gerçekleşmiş olması durumunda söz konusu olabilir) (KGK, 2014: 11).

İlk muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değerlerin işlem fiyatına eşit olup olmadığını belirlerken, işletme ilgili işleme ve varlık veya borca özgü unsurları dikkate alır. B4 Paragrafı, işlem fiyatının varlığın veya borcun ilk muhasebeleştirme sırasındaki gerçeğe uygun değerini yansıtmayabileceği durumları açıklar. Başka bir TFRS'nin bir varlığın veya borcun ilk muhasebeleştirme sırasında gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülmesini zorunlu tuttuğu ya da buna izin verdiği ve işlem fiyatının gerçeğe uygun değerden farklı olduğu durumlarda, işletme

ilgili TFRS'de aksine bir hüküm bulunmadıkça ortaya çıkan kazanç veya kaybı kar veya zarara yansıtır (KGK, 2014: 11).

1.5. Gerçeğe Uygun Değerleme Yöntemleri

İşletme, gerçeğe uygun değeri ölçmek için yeterli verinin bulunduğu vekoşullara uygun olan, ilgili gözlemlenebilir *girdilerin* kullanımını azami seviyeye çıkaran ve gözlemlenebilir olmayan girdilerin kullanımını asgari seviyeye indiren değerlendirme yöntemlerini kullanır.

TFRS 13 standardında gerçeğe uygun değer olarak genelde, piyasa yaklaşımı, maliyet yaklaşımı, gelir yaklaşımı ve bugünkü değer yaklaşımlarının kullanıldığı görülmektedir. Bir değerlendirme yönteminin kullanılmasının amacı, mevcut piyasa koşullarında, piyasa katılımcıları arasında bir varlığın satışına veya bir borcun devrine yönelik ölçüm tarihinde gerçekleşecek olağan bir işlemdeki fiyatın tahmin edilmesidir. İşletmeler, gerçeğe uygun değeri ölçmek için yeterli verinin bulunduğu ve koşullara uygun olan, ilgili gözlemlenebilir girdilerin kullanımını azami seviyeye çıkaran ve gözlemlenebilir olmayan girdilerin kullanımını asgari seviyeye indiren değerlendirme yöntemlerini kullanır (Bozdemir, 2014: 85).

Bir değerlendirme yönteminin kullanılmasının amacı, mevcut piyasa koşullarında, *piyasa katılımcıları* arasında bir varlığın satışına veya bir borcun devrine yönelik ölçüm tarihinde gerçekleşecek olağan bir işlemdeki fiyatın tahmin edilmesidir. Yaygın olarak kullanılan üç değerlendirme yöntemi; piyasa yaklaşımı, *maliyet yaklaşımı* ve gelir yaklaşımıdır. Bu yaklaşımlar, aşağıdaki şekilde özetlenmiştir. İşletme, gerçeğe uygun değeri ölçmek için bu yaklaşımların bir veya birkaçı ile tutarlı olan değerlendirme yöntemlerini kullanır.

1.5.1. Piyasa Yaklaşımı

Piyasa yaklaşımı, özdeş veya karşılaştırılabilir (başka bir ifadeyle benzer) olan varlıklara, borçlara ya da varlıklardan ve borçlardan oluşan bir gruba (örneğin iş) ilişkin piyasa işlemleri sonucu oluşan fiyatları ve diğer ilgili bilgileri kullanır. Örneğin, piyasa yaklaşımı ile tutarlı olan değerlendirme yöntemleri genellikle karşılaştırılabilir tutarlar setinden alınan piyasa çarpanlarını kullanır. Çarpanlar, her bir karşılaştırılabilir tutar için farklı çarpanlardan oluşan bir aralıkta yer alabilir. Aralık içinden uygun olan çarpanın seçilmesi, ölçüme özgü niteliksel ve sayısal unsurların dikkate alınarak değerlendirilmelerini gerektirir (KGK, 2014: 26).

Piyasa yaklaşımı ile tutarlı değerlendirme yöntemleri arasında matris fiyatlaması yer alır. Matris fiyatlaması, özellikle belirli menkul kıymetlere ilişkin kotasyon fiyatlarına dayanmayan ancak menkul kıymetlerin diğer kote edilmiş temel menkul kıymetlerle olan ilişkisine dayanan

borçlanma araçları gibi bazı finansal araçların değerlemesinde kullanılan matematiksel bir yöntemdir (KGK, 2014: 26).

1.5.2. Maliyet Yaklaşımı

Maliyet yaklaşımı, bir varlığın hizmet kapasitesini yenilemek için gerekli olan cari tutarı yansıtır. Genellikle cari yenileme maliyeti olarak anılır.

Piyasadaki bir satıcının bir varlık için alabileceği satış fiyatı, piyasadaki bir alıcının söz konusu varlığın sağlayacağı faydaya yakın bir fayda sağlayacak bir varlığın değer yitirme faktörleri göz önüne alınarak hesaplanmış inşa veya edinme maliyetine eşittir. Bunun nedeni, alıcının bir varlığa söz konusu varlığın hizmet kapasitesini yenilemek için gerekli olan tutardan daha fazla bir tutar ödemeyecek olmasıdır. Değer yitirme; fiziksel, işlevsel (teknolojik) ve ekonomik (dışa yönelik) bozulmaları kapsamakta ve finansal raporlama açısından amortisman (tarihi maliyetin dağıtılması) oranla veya vergi açısından amortisman (belirli hizmet sürelerinin kullanılması) oranla daha geniş kapsamlıdır. Çoğu durumda, cari yenileme maliyeti yöntemi diğer varlıklar ya da diğer varlık ve borçlarla birlikte kullanılan maddi duran varlıkların gerçeğe uygun değerinin ölçümünde kullanılır (KGK, 2014: 26).

1.5.3. Gelir Yaklaşımı

Gelir yaklaşımı, gelecekteki tutarları (örneğin, nakit akışları veya gelir ve giderleri) tek bir cari (başka bir ifadeyle, iskonto edilmiş) tutara dönüştüren yöntemdir. Gelir yaklaşımı kullanıldığında, gerçeğe uygun değer ölçümü gelecekteki tutarlara ilişkin cari piyasa beklentilerini yansıtır. Bugünkü değer yöntemleri, opsiyon fiyatlama modelleri, bazı maddi olmayan duran varlıkların gerçeğe uygun değerini ölçmek üzere kullanılan çok dönemli artık kazanç yöntemi gelir yaklaşımına örnek olarak gösterilebilir. Opsiyon fiyatlama modelleri, örneğin bugünkü değer yöntemlerini kullanan opsiyonun zaman değerini ve içsel değerini yansıtan Black-Scholes-Merton formülleri veya binom modeli (kafes modeli)'dir (KGK, 2017: 26).

Bugünkü değer, gelecekteki tutarları (nakit akışlarını veya nakit değerleri) bir iskonto oranı kullanarak bugünkü tutara indirgemekte kullanılan bir araçtır. Gerçeğe uygun değeri ölçmek üzere kullanılan bugünkü değer yöntemi, ölçülen varlığa veya borca özgü durum ve koşullara (karşılaştırılabilir nitelikteki varlıklara ve borçlara ilişkin fiyatlar piyasada gözlemlenebilir olsun ya da olmasın) ve yeterli verinin mevcut olmasına bağlıdır. Bazı durumlarda, tek bir değerlendirme yöntemi uygun olacaktır (örneğin bir varlığı veya borcu, aktif bir piyasadaki özdeş

varlıkların veya borçların kotasyon fiyatlarını kullanarak değerlerken). Diğer durumlarda, birden fazla değerlendirme yöntemi uygun olacaktır (örneğin bu durum, nakit yaratan bir birimi değerlendirken söz konusu olabilir). Gerçeğe uygun değeri ölçmek için birden fazla değerlendirme yönteminin kullanılması durumunda, sonuçlar (başka bir ifadeyle gerçeğe uygun değerle ilgili göstergeler) ortaya koydukları değer aralığının kabul edilebilirliği dikkate alınarak değerlendirilir. Gerçeğe uygun değer ölçümü, söz konusu aralıkta mevcut koşullardaki gerçeğe uygun değeri en iyi yansıtan noktadır (KGK, 2014: 12).

İşlem fiyatının, ilk muhasebeleştirmedeki gerçeğe uygun değer olması ve gerçeğe uygun değeri sonraki dönemlerde ölçmek için gözlemlenebilir olmayan girdileri kullanan bir değerlendirme yönteminin kullanılacak olması durumunda, ilk muhasebeleştirme sırasında kullanılan değerlendirme yönteminin sonucunun işlem fiyatına eşit olması için değerlendirme yöntemi uyarlanır. Bu uyarlama, değerlendirme yönteminin mevcut piyasa koşullarını yansıtmalarını sağlar ve değerlendirme yönteminde düzeltme yapılmasının gerekli olup olmadığının belirlenmesinde işletmeye yardımcı olur (örneğin varlığın ya da borcun değerlendirme yönteminde kullanılmayan bir özelliği olabilir). İlk muhasebeleştirmeden sonra, gözlemlenebilir olmayan girdiler kullanan değerlendirme yöntemi veya yöntemleri kullanarak gerçeğe uygun değeri ölçerken, işletme bu yöntemlerin ölçüm tarihindeki gözlemlenebilir piyasa verilerini (örneğin benzer bir varlığın veya borcun fiyatını) yansıttığından emin olur (KGK, 2014: 12).

Değerleme yaklaşımlarını ve gerçeğe uygun değer hiyerarşisi arasındaki ilişkiyi aşağıdaki tabloda gösterebiliriz (Örten, Kaval, Karapınar, 2013: 805).

	Seviye 1	Seviye 2	Seviye 3
Piyasa Yaklaşımı	Kote Edilmiş Fiyat	Benzer Kalemlerin Kote Edilmiş Fiyatları	Değerleme Yöntemleri
Gelir Yaklaşımı	Kote Edilmiş Fiyat	Benzer Kalemlerin Kote Edilmiş Fiyatları	Bugünkü Değer Öncelikli Değerleme Yöntemleri
Maliyet Yaklaşımı	Kote Edilmiş Fiyat	Benzer Kalemlerin Kote Edilmiş Fiyatları	Cari Maliyet Öncelikli Değerleme Yöntemleri

2. GERÇEĞE UYGUN DEĞERLE İLGİLİ ÖRNEK MUHASEBE UYGULAMALARI

Örnek: (Bal, 2013: 53).

X işletmesi alım satım amaçlı olarak Y işletmesinin piyasada işlem gören 4.000 adet hisse senedini 01.11.2013 tarihinde pay başına 20 TL üzerinden toplam 80.000 TL'ye satın almıştır. Alım için ödenen komisyon ve ücretler 750 TL'dir. Y işletmesinin hisse senedinin değeri;

30.11.2013 tarihinde 18 TL 31.12.2013 tarihinde 24 TL olmuştur. 15.02.2014 tarihinde X işletmesi, Y işletmesine ait 4.000 adet hisse senetlerini pay başına 25 TL'den satmıştır.

Çözüm:

Bir finansal varlık, itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülmediği sürece gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülür. Hisse senetleri alım satım amaçlı olduğundan gerçeğe uygun değere göre ölçülecek ve sonraki dönemde ortaya çıkan farklar kâr ya da zarara yansıtılacaktır. Ayrıca alım satım sırasında katlanılan maliyetler doğrudan gider olarak yazılacaktır.

- 01.11.2013 tarihinde X işletmesinin, Y işletmesinin hisse senetlerini alım satım amaçlı alması:

110 Hisse Senetleri 110.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar	80.000		
770 Genel Yönetim Giderleri	750		
102 Bankalar		80.750	

- 30.11.2013 tarihinde Y işletmesinin hisse senetlerinin değerinin düşmesi:

659 Diğer Olağan Gider ve Zararlar	8.000		
110 Hisse Senetleri 110.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar		8.000	
4.000 adet x (20 TL – 18 TL) = 8.000 TL			

- 31.12.2013 Y işletmesinin hisse senetlerinin değerinin artması:

110 Hisse Senetleri 110.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar	24.000		
649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar 4.000 adet x (18 TL – 24 TL) = 24.000 TL		24.000	

15.02.2014 tarihinde Y işletmesinin hisse senetlerinin satılması:

102 Bankalar	100.000	
110 Hisse Senetleri		96.000
110.01 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar		
645 Menkul Kıymet Satış Kârı		4.000
4.000 adet x 25 TL = 100.000 TL satış tutarı		
4.000 adet x (25 TL – 24 TL) = 4.000 TL		

Örnek: (Civan, Kara , Körpi, Karaca, 2012: 192).

X işletmesi 01.01.2012 tarihinde defter değeri 42.000 TL olan binasını boşaltılmış ve 5 yıllığına Y işletmesine kiraya verilmiştir. İşletme, yatırım amaçlı gayrimenkulün gerçeğe uygun değerini aşırı maliyet ve çabaya katlanmaksızın güvenilir olarak sürekli şekilde ölçülmektedir. Binanın 01.01.2012 tarihindeki gerçeğe uygun değeri 45.000 TL’dir.

Çözüm:

İşletme, söz konusu binayı 42.000 TL üzerinden maddi duran varlıklardan çıkararak, gerçeğe uygun değer artışları kârlarına hesabına kaydedilen 3.000 TL’lik farkla, 45.000 TL üzerinden yatırım amaçlı gayrimenkullere transfer etmelidir.

200 Yatırım Amaçlı Binalar	7.000	
252 Binalar		7.000
640 Gerçeğe Uygun Değer Artış Kârları		3.000

Örnek: (Akgün, 2011: 46).

Şirketin mevcut ortaklarının hisselerinin satın alma fiyatı 272.000 TL, hisse bölünmesi %80, mevcut varlıkların defter değeri 300.000 TL, defter değerinin gerçeğe uygun değeri aşan kısmı 10.000 TL ise şerefiyenin değeri aşağıda hesaplandığı gibi 30.000 TL olarak raporlanmaktadır.

Çözüm:

Mevcut Hisselerin Satın Alma Fiyatı	272.000
Hisse Bölünmesi	0,80
Mevcut Varlıkların Gerçeğe Uygun Değeri	340.000
Defter Değeri	-300.000
Gerçeğe Uygun Değeri	40.000
Defter Değerinin Gerçeğe Uygun Değerini Aşan Kısmı	-10.000

Şerefiyenin Değeri	30.000
--------------------	--------

Örnek (Akgün, 2011: 52).

AKIN işletmesi, ERTÜRK A.Ş.'nin % 80'ini temsil eden hisse senetlerini 20.12.2010 tarihinde 5.250.000. TL'den satın almıştır. İşletmenin gerçeğe uygun değeri ise 6.250.000. TL'dir. Satın alma tarihi itibarıyla, ERTÜRK A.Ş.'nin belirlenebilir varlıklarının ve kaynaklarının gerçeğe uygun değerleri sırasıyla 7.000.000. TL ve 2.500.000. TL'dir. Şerefiyenin hesaplanması ve dağıtımı aşağıdaki gibi hesaplanır.

Çözüm:

Şerefiyenin Hesaplanması	TL
İşletmenin Gerçeğe Uygun Değeri	6.250.000
Net Belirlenebilir Varlıklar (7.000.000 – 2.500.000 = 4.500.000 TL)	-4.500.000
Şerefiye Tutarı	1.750.000
Şerefiyenin Dağıtımı	
Ana Ortaklık Şerefiye Payı	
Ana Ortaklık Payının Gerçeğe Uygun Değeri	5.250.000
Net Belirlenebilir Varlıklardan Ana Ortaklığa Düşen Pay (4.500.000 X 0,80 = 3.600.000)	-3.600.000
Ana Ortaklık Şerefiye Payı	1.650.000
Azınlık Şerefiye Payı	
Şerefiye Tutarı	1.750.000
Ana Ortaklık Şerefiye Payı	-1.650.000
Azınlık Şerefiye Payı	100.000

Örnek: X işletmesi özkaynağa dayalı finansal araç olan 100 adet hisse senedini 100.000 TL'ye satın almıştır. X işletmesinin aldığı senetler alım satım amaçlı değildir.

Çözüm:

248 Diğer Mali Duran Varlıklar 248.01 Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılacak Finansal Varlıklar (GUD)	100.000	
102 Bankalar		100.000

100 adet hisse senedinin gerçeğe uygun değeri yılsonunda 150.000 TL'ye yükselmiştir.

248 Diğer Mali Duran Varlıklar 248.01 Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılacak Finansal Varlıklar (GUD)	50.000	
526 Finansal Varlık Değerleme Farkları		50.000

Görüldüğü gibi oluşan 100.000 TL'lik gerçeğe uygun değer farkı ilgili varlığa ilave edilmiş, bu fark bilançoda diğer kapsamlı gelirle ilişkilendirilmiştir.

Örnek: A İşletmesinin 4.000 TL alış değerli hisse senetleri dönem sonundaki borsa değeri 4.500 TL olmuştur.

110 Hisse Senetleri 110.01 Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar	500	
647 Gerçeğe Uygun Değer Artış Kârları		500

İşletmenin 4.000 TL alış değerli hisse senetlerinin dönem sonu borsa değeri 3.750 TL olmuştur.

657 Gerçeğe Uygun Değer Azalış Zararları	250	
110 Hisse Senetleri 110.01 Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar		250

Örnek: (Yücel, Sarioğlu, Altıntaş, & Altıntaş, 2012: 115).

Gümüşhane Şirketi, 2 Ocak 2011 tarihinde Torul Şirketinin %40'ını 1.200.000 TL ödeyerek satın almıştır. Gümüşhane Şirketi bu satın alma için ayrıca 11.000 TL işlem maliyetine katlanmıştır. Torul Şirketi 31 Aralık 2011 tarihinde 50.000 TL kâr payı dağıtmış, 31 Aralık 2012 tarihinde ise kâr payı dağıtmamıştır. Torul Şirketi 2011 yılı için 200.000 TL kâr, 2012 yılı için 110.000 TL zarar açıklamıştır. Torul Şirketinin pay senetleri için yayınlanmış fiyat kotasyonu yoktur, ancak Gümüşhane Şirketi, bu yatırımının gerçeğe uygun değerini aşırı maliyete veya çabaya katlanmadan güvenilir şekilde ölçebilmiştir, buna göre Torul Şirketinin net varlık değeri aşağıdaki gibi ölçülmüştür; Gümüşhane Şirketi, bu yatırımını gerçeğe uygun değer yöntemi ile değerlemektedir. İlgili muhasebe kayıtlarını yapınız.

Tarih	Gerçeğe Uygun Değer
31.12.2011	3.500.000 TL
31.12.2012	3.250.000 TL

Çözüm:

Gerçeğe uygun değer yöntemi ile değerlendirilen iştiraklerde, işlem maliyeti iştirakin değerine ilave edilmez.

İştirakin kaydedilmesi: 02.01.2011

242 İştirakler	1.200.000	
102 Bankalar		1.200.000

İştirakin alımı için katlanılan giderin kaydedilmesi: 02.01.2011

659 Diğer Olağan Gider ve Zararlar ¹	11.000	
102 Bankalar		11.000

31 Aralık 2011 tarihinde kâr payı dağıtıldığında, kâr payı geliri tanınır.

Kâr payı dağıtımının muhasebe kaydı: 50.000 TL x % 40 = 20.000 TL

102 Bankalar	20.000	
649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar		20.000

31 Aralık 2011 tarihinde, gerçeğe uygun değer ile kayıtlı değer karşılaştırılacak, iştirakin değeri aradaki fark kadar artırılacak veya azaltılacaktır. Fark sonuç hesaplarına yansıtılacaktır.

3.500.000 TL x % 40 = 1.400.000 TL

1.400.000 TL (GUD) – 1.200.000 (Maliyet) = 200.000 TL

242 İştirakler	200.000	
649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar ²		200.000

¹ Alınıtı yapılan kaynak katlanılan maliyeti “İşlem Giderleri (K/Z)” olarak göstermiştir. Fakat bize göre bu işletme için diğer olağan gider ve zarardır. Bu sebeple söz konusu maliyet 659 hesabında izlenmiştir.

31 Aralık 2012 tarihinde, gerçeğe uygun değer ile kayıtlı değer tekrar karşılaştırılacak, iştirakin değeri aradaki fark kadar artırılacak veya azaltılacaktır. Fark sonuç hesaplarına yansıtılacaktır. GUD farkının muhasebeleştirilmesi:

$$3.250.000 \text{ TL} \times \%40 = 1.300.000 \text{ TL}$$

$$1.300.000 \text{ TL (mevcut GUD)} - 1.400.000 \text{ TL (önceki GUD)} = 100.000 \text{ TL}$$

649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar	100.000	
242 İştirakler		100.000

NOT: Eğer bu iştirakin yayınlanmış fiyat kotasyonu olsaydı, Gümüşhane Şirketi iştirakini değerlemede bu veriyi dikkate alacak, benzer kayıtları yapacaktı.

Örnek: İşletmen 5 Ocak 2015’de 60.000 TL’ye aldığı yatırım amaçlı binalarını dönem sonunda değerlemeye tabi tutmuştur;

1. Binaların gerçeğe uygun değeri 50.000 TL olduğu tespit edilmiştir.
2. Binaların gerçeğe uygun değeri 80.000 TL olduğu tespit edilmiştir.

Çözüm 1:

650 Gerçeğe Uygun Değer Azalış Zararları - Yat. Amaç. G. Menkul Gel. ve Değ. Az.	10.000	
200 Yatırım Amaçlı Binalar		10.000

Çözüm 2:

200 Yatırım Amaçlı Binalar	20.000	
640 Gerçeğe Uygun Değer Artış Kârları - Yat. Amaç. G. Menkul Gel. ve Değ. Art.		20.000

SONUÇ

Değerleme mali tablolarındaki bilgilerin, işletme faaliyetlerinin ve mali tablo kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu bir kavramdır. Zira muhasebe açısından değerlendirme parasal olayların gerçekliği yansıtıp yansıtması açısından önem arz etmektedir. İşletme faaliyetleri boyutunda ise işlemler değerlemeye esas teşkil edeceğinden dolayı önemlidir. Son olarak da

² Alıntı yapılan kaynak katılan söz konusu artışı Gerçeğe Uygun Değer Artış Kârı (K/Z) olarak göstermiştir. Fakat bize göre bu işletme için diğer olağan gelir ve kârdır.. Bu sebeple söz konusu artış 649 hesabında izlenmiştir.

gerek işletme içi gerek işletme dışı mali tablo kullanıcıları da bilgilerin ve faaliyetlerin gerçekleri ne derece doğru yansıttığını görmek istemeleri ve kararlarını bunlara göre verecekleri için değerlemeye önem vermektedirler.

Temel değerlendirme yöntemlerinden biri olan tarihi maliyet yöntemi varlıkların ve borçların doğdukları zamana ait bilgileri sunmaları açısından kullanışlıdır. Fakat işletmelerin ve işletme varlık/kaynaklarının gelecekteki değerlerini tahmin etmede tam olarak işlev görmediğinden bilgi kullanıcıları tarafından bu yöntem eksik bulunmaktadır.

Özellikle gelişen sermaye piyasalarına paralel olarak işletme dışı kullanıcıların sayısı oldukça artmakta ve işletmeye ait bilgilere direkt olarak ulaşamama durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu kullanıcılar haliyle gerçek bilgiye ulaşmak istemekte olduklarından gerçeğe uygun değer yöntemi bu anlamda bilgi kullanıcıları için gerçeğe uygun değer sunmak açısından zaruri bir ihtiyacı görmek durumunda olmuştur.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayınlanan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın (UFRS/IFRS) 13. s. olan **gerçeğe uygun değer yöntemini** anlattığımız bu çalışmadan gerçeğe uygun değer kavramından bahsedilmiştir. Gerçeğe uygun değerlerin nasıl **ölçümlendiğinden** bahsedilmiş ve IFRS uyarınca gerçeğe uygun değer yönteminin genel ilkelerinden söz edilmiştir. Yine IFRS uyarınca ilk muhasebeleştirilmenin nasıl yapılacağından bahsedilmiş ve son olarak gerçeğe uygun değer yönteminin nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiği ile ilgili örnek muhasebe kayıtları yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

KAYNAKÇA

Akgün, A. (2011) "Türkiye Finansal Raporlama Standartlarında Şerefiye ve Gerçeğe Uygun Değer İlişkisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(2), s.39-60.

Bal, E. Ç. (2013) "Türkiye Finansal Raporlama Standardı - 9 "Finansal Araçlar" Standardına Göre Finansal Araçların Sınıflandırılması ve Uygulama Örnekleri", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), s.47-63.

Bozdemir, E. (2014) "Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesinin Ertelenmiş Vergiler Üzerinde Etkisi", *Mali Çözüm Dergisi* (Ocak-Şubat), s.77-105.

Civan, M., E. Kara, M. Körpi, C. Karaca (2012) *KOBİ IFRS Kapsamında Finansal Raporlama ve Uygulamaları*. Gaziantep: Yaşar Cevizli Mağazaları.

Çakmak, B. (2013) *Türkiye Muhasebe Standartlarında Yer Alan Bir Değerleme Ölçüsü: Gerçeğe Uygun Değer*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KGK. (2014) *IFRS 13*, Ankara: Kamu Gözetimi Kurulu.

Kızıl, A., M. Fidan, C. Kızıl, İ. Keskin (2013) *Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Uygulamalar Yorumlar Muhasebeleştirme*. İstanbul: Der Yayınları.

Mugan, C. Ş. (2008) Gerçeğe Uygun Değer Kavramı. *XXII. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu*. Antalya.

Örten, R., H. Kaval, A. Karapınar (2013) *Türkiye Muhasebe - Finansal Raporlama Standartları Uygulama Ve Yorumları*, Ankara, Ankara: Gazi Kitabevi.

Şensoy, N. (2003) Değerleme Esaslarında Eğilim ve Etkileşimler. *XXII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu*. Antalya.

Türel, A. (2009) *Gerçeğe Uygun Değer ile Finansal Raporlama; Ülkemizde Algılanması ve Uygulanması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yücel, G., K. Sarıoğlu, T. Altıntaş, N. Altıntaş (2012) *TMS ve KOBİ TFRS UYGULAMALAR Örnekler, Vak'alar*. Ankara: TÜRMOB Yayınları.